

На скрыжаваннях гісторыі

ПА ТОЙ БОК ЖЫЦЦЯ

У Нацыянальным гісторыка-культурным музеі-запаведніку «Нясвіж» 1 жніўня стартуе ўнікальная выстаўка «Пахавальныя традыцыі Радзівілаў».

— Перш чым расказаць аб экспазіцыі, варта нагадаць, якія падзеі гэтаму папярэднічалі, — кажа дырэктар музея-запаведніка Сяргей Клімаў. — Два гады таму мы разам з літоўскімі калегамі правялі даследаванне крыпты і астанкаў прадстаўнікоў роду Радзівілаў пад касцёлам Божага Цела. Там трымалася вялікая вільготнасць, і трэба было вызначыцца, што рабіць далей на ўзроўні хоць бы рэкамендацый рэстаўрацыі. Адкрылі некалькі саркафагаў. Аказалася, што вада трапляла не толькі на сцены ўсыпальніцы, але і ўнутр саркафагаў. Астанкі некаторых Радзівілаў былі пашкоджаны. Практычна нічога не засталося ад мумій Пана Каханку, Рыбанькі, Уршулі Радзівіл. Захаваліся толькі некаторыя фрагменты іх адзення. Зразумела, тыя рэчы, якія суправаджалі Радзівілаў у іншы свет, мы не маглі пакінуць там, бо праз колькі гадоў яны ператварыліся б у пыл. Па рашэнні Нясвіжскага райвыканкама, як уласніка гэтых памяшканняў, рэчы былі выняты. А на сесіі райсавета дэпутаты далі згоду на тое, каб яны ўвайшлі ў музейны фонд краіны. Усяго ж дасталі адтуль звыш 90 прадметаў, частку з іх адрэстаўрывалі ў Літве. Пад гэтыя прадметы і рабілася экспазіцыя на грошы Міністэрства культуры, Еўрасаюза (сумесны грант для Літвы, Латвіі і Беларусі), а таксама нашы ўласныя сродкі.

Экспазіцыя практычна ўжо на выхадзе, засталіся дробязі. Падчас даследавання гісторыкі выявілі малавядомы раней факт, што Радзівілы прэтэндавалі на каралеўскія ўшанаванні,

паколькі былі князямі Свяшчэннай Рымскай імперыі. І пахавальныя цырыманіі ўзяты з аналагічнага цырыманіялу. Менавіта так хавалі рымскіх імператараў, а затым — каралёў і князёў у Еўропе. Гэта быў складаны, нават не разавы рытуал, а шматмесячная працэдура ў сувязі з тым, што Радзівілы са смерцю ўваходзілі ў арэол славы. Ім як бы аддавалася пашана за ўсё іх зямныя справы. Для хрысціянства — як католіка, так і праваслаўнага — факту адыходу ў іншы свет аддавалася вялікая ўвага, да гэтага яны рыхтаваліся яшчэ пры жыцці. Існаваў цэлы рытуал: як хаваць, у чым, якія абрады праводзіць.

— Аб гэтай культуры мы мала ведаем. І для нас важна не тое, што працэдура пахавання была пышная, урачыстая, а тое, што мы даведваемся аб паўсядзённым жыцці тагачасных людзей. У гэтым выпадку арыстакратаў, прадстаўнікоў магнацкага роду. Што набліжае нас да гісторыі, і мы лепш разумеем, што за людзі былі ў мінулым, якая ў іх была матывацыя, як яны жылі, як паміралі, — лічыць Сяргей Клімаў.

— Якія прадметы клалі ў труну Радзівілам?

— Па-рознаму. Напрыклад, Рыбанька быў гетманам, меў звычайную баявую шаблю «Карабэла». Ад яе ацалела некалькі асобных фрагментаў. Але нашы літоўскія калегі, да якіх мы

звярнуліся, іх склеілі. У Пана Каханку захавалася толькі частка літога залатога пояса, вельмі дарагога і рэдкага. На сусветных аўкцыёнах ён надзвычай цэніцца, — расказвае Сяргей Міхайлавіч. — У 50-я гады мінулага стагоддзя ў крыпце праводзіліся даследаванні. Магчыма спецыялісты шукалі сакрэты бальзамавання для наступнага выкарыстання ў Савецкім Саюзе. Так яно ці не, цяпер цяжка сказаць. Аднак, паводле афіцыйнай версіі, гэта былі даследаванні на прадмет з'яўлення там мікраарганізмаў, які могуць выклікаць эпідэмію. Можа, тады пояс і быў разрэзаны на асобныя часткі. У саркафагах пад касцёлам Божага Цела нічога каштоўнага не знаходзілі, акрамя рэчаў, якімі людзі карысталіся ў жыцці, і яны — найбольш важныя артэфакты нашай экспазіцыі, якую рыхтуем. Дарэчы, у 1913 годзе частку саркафагаў адкрывалі самі Радзівілы, пра што сведчыць той факт, што драўляная труна была перавязана дротам і апячатана пломбаі са свінцовай пячаткай магнацкага роду.

— Паводле апошняй інвентарызацыі 1999 года, у крыпце знаходзіцца 70 саркафагаў, дзве канопы (сасуды з бальзамаванымі вантробамі нябожчыкаў) і адна урна з прахам, — тлумачыць старшы навуковы супрацоўнік музея-запаведніка Андрэй Блінец. — Адметнасць касцёла Божага Цела

ў тым, што ён увесь час заставаўся дзейным. Богаслужэнні тут не перапыняліся на працягу ўсіх 400 гадоў. Праходзілі набажэнствы і пры Радзівілах, і пры Расійскай імперыі, калі касцёлы закрываліся і перабудоўваліся ў праваслаўныя храмы, і пры другой Рэчы Паспалітай, і ў савецкі час, працуе ён і цяпер. Ні ў склады, ні ў гаспадарчыя памяшканні святыню не перабудоўвалі.

— Магчыма, таму і радавы склеп захавалася?

— Бясспрэчна, касцёл і крыпта — часткі аднаго цэлага. Іх нельга падзяляць, без касцёла не было б і крыпты, а крыпты без касцёла. А што датычыцца традыцый пахавання, то давайце разважаць часавымі рамкамі. За чатыры стагоддзі людбы звычай змяняецца, любая традыцыя эвалюцыянуе. Тое, што было прымальнае для XVII стагоддзя, непрымальнае для XX і наадварот. Таму казаць пра адзіныя пахавальныя рытуалы, якія былі б нязменныя пры пахаванні, мы не можам. Кожны раз цырымоніі адбываліся па-рознаму, у адпаведнасці з культурным кантэкстам, традыцыямі, поглядамі людзей таго ці іншага часу.

Самае першае пахаванне, якое дакладна задакументавана, — гэта пахаванне будаўніка касцёла Мікалая Кшыштофа Радзівіла Сіроткі ў 1616 годзе. Дык вось ён загадаў хаваць яго без лішняй помпы, у сціплым убранны пілігрыма, а каб тру-

ну неслі жабракі, якіх князь называў сваімі братамі. Ні пышных катафалкаў, ні гучных прамоў. Перад абліччам смерці ты не князь, не рыцар, не ардынат, а толькі пілігрым, які прыйшоў у гэты свет і адыходзіць з яго.

— У XVIII стагоддзі ўжо была зусім іншая традыцыя. Пахавальная цырымонія магла расцягвацца на тыдні і нават месяцы. Для яе ствараліся адмысловыя катафалкі, збіраліся велічныя пахавальныя працэсіі, — расказвае Андрэй Уладзіміравіч. — Катафалк з цэлам нябожчыка або нябожчыцы месяцамі аб'язджаў усе ўладанні, радавыя сядзібы, мястэчкі, за ім ішла вялікая жалобная працэсія з блізкіх, купцоў, рамеснікаў, вышэйшых слаёў гарадскога насельніцтва, жаўнераў-афіцэраў радзівілаўскай арміі. Паўсюдна адбываліся жалобныя набажэнствы. Затым памерлага прывозілі ў Нясвіж і змяшчалі ў касцёл у пабудаваны ўнутраны храм, так званы замак смутку. Туды ставілі труну, і яшчэ некалькі дзён гучалі прамовы, богаслужэнні, білі ў званы, давалі гарматныя залпы. Прыступкі былі выкладзены сотнямі метраў аксаміту, у касцёле і на падыходзе да яго гарэлі тысячы свечак. Па ўсім горадзе былі абсталяваны жалобныя развігальныя аркі. І толькі пасля гэтага цела апускалі ў радзівілаўскую крыпту.

У XIX стагоддзі, калі замак быў пусты, закінуты,

стаяў без гаспадароў, нябожчыкаў проста прывозілі ў касцёл і пасля службы апускалі труну ў крыпту, затым адбывалася памінальная вячэра ў замку.

«Аб гэтай культуры мы мала ведаем. І для нас важна не тое, што працэдура пахавання была пышная, урачыстая, а тое, што мы даведваемся аб паўсядзённым жыцці тагачасных людзей. У гэтым выпадку арыстакратаў, прадстаўнікоў магнацкага роду. Што набліжае нас да гісторыі, і мы лепш разумеем, якія былі людзі ў мінулым, якая ў іх была матывацыя, як яны жылі, як паміралі».

У XX стагоддзі было зладжана пышнае пахаванне толькі Альберта Антонія Радзівіла ў 1936 годзе. Ён памёр у снежні 1935-га, але хавалі яго крыху пазней. На цырымонію з'ехалася амаль што ўся арыстакратычная эліта Рэчы Паспалітай, прадстаўнікі мясцовага свету, духавенства, ганаровая варта ад палкоў Войска польскага, з якімі князь быў так ці інакш звязаны. Гэта апошні раз, калі замак прымаў вялікую колькасць гасцей. Служба адбывалася ў Замкавай капліцы, а труну адтуль выносілі гаёвыя (егеры).

— А самае апошняе пахаванне прайшло летам 2000 года, калі урну з прахам Антонія Радзівіла прывезлі ў Нясвіж. Усё было ў традыцыйна нашай гаспадарцы — развігальныя прамовы, канцэрт-рэквіем. Таму казаць пра нейкую стандартную схему пахавання магнацкага роду нельга, — падсумаваў напрыканцы Андрэй Блінец.

Таццяна ЛАЗОЎСКАЯ.
Фота з сайта mlyn.by

Далучайцеся!

З ЛЮБОЎЮ ДА МАЛОЙ РАДЗІМЫ

Нацыянальная акадэмія навук Беларусі дае старт агульнарэспубліканскай творчай акцыі «За што я люблю родную зямлю». Яна прымеркавана да Дня беларускага пісьменства (свята адбудзеца ў верасні, сёлета — у горадзе Бялынічы Магілёўскай вобласці).

У рамках праекта кожны беларус зможа прадставіць сваю творчую работу (сачыненне, верш, аповяданне, эсэ, нарыс ці нешта іншае на беларускай мове), у якіх распавядзе пра галоўныя дасягненні ў развіцці сваёй мясцовасці, а таксама падзеліцца тым, што выклікае пачуццё гонару і любові да сваёй малой радзімы, яе гераічнага мінулага і славаўтага цяперашняга. Як вядома, 2020 год завяршае перыяд, які па рашэнні Прэзідэнта Беларусі быў абвешчаны ў нашай краіне годам малой радзімы. За тры гады акцыі былі праведзены тысячы мерапрыемстваў па развіцці і добраўпарадкаванні населеных пунктаў у розных рэгіёнах краіны, па павышэнні ўзроўню культуры і духоўнасці беларускага народа, захаванні

мясцовых традыцый, адметных рыс побыту народа, яго этнаграфічнай культуры і мовы.

— Ідэя акцыі, можна сказаць, належала кіраўніку нашай дзяржавы, калі аб'яўлялі Год малой радзімы з мэтай стымулявання сацыяльна-эканамічнага развіцця рэгіёнаў, фарміравання грамадзянскай пазіцыі і захавання гісторыка-культурнай спадчыны рэгіёнаў. А мэтай нашай акцыі з'яўляецца працяг гэтай агульнай задачы. Вышэй акрэсленая ідэя за тры гады ўвасобілася ў шматлікіх праектах, конкурсах, творчых работах. А наш конкурс — гэта своеасаблівы творчы акорд, як падвядзенне вынікаў, прымеркаванае да Дня беларускага пісьменства. Тым больш што напярэдадні ў нас будзе праводзіцца Тыздзень мастацкага слова, дзе плануецца розныя мерапрыемствы. І будзе лагічна, калі мы падвядзём вынікі нашага творчага конкурсу і запысім яго пераможцаў на мерапрыемства ў Бялынічы. Разам з тым хочацца абудзіць грамадскую думку, каб людзі яшчэ раз задумаліся, наколькі ўнікальная і самабытная зямля,

на якой мы жывём. Бо кожны рэгіён павольна непаўторны і ў гістарычным, і ў культурным плане, і за кожным стаіць праца самаадданных людзей. Нашай акцыяй мы жадаем актывізаваць творчасць беларусаў, каб яны падзяліліся сваімі апавяданнямі з гэтай нагоды, — адзначае дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Ігар КАПЫЛОЎ.

Свае работы ў рамках акцыі «За што я люблю родную зямлю» трэба прадставіць да 23 жніўня. Твор можа быць напісаны як адным чалавекам, так і ў суаўтарстве, але важна, каб раней ваша праца нідзе да гэтага не публікавалася. Ваша грамадзянства і месца пражывання не абмяжоўваюць магчымасць падзяліцца сваімі роздумамі і высновамі. Для разважанняў прапануюцца наступныя тэмы: «За што я люблю свой край», «Мова маёй малой радзімы», «Родная зямля — крыніца натхнення», «Квітняя мая радзіма!». Ацэнку прадстаўленых твораў будучы праводзіць супрацоўнікі Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы

і літаратуры НАН Беларусі. Найважнейшыя крытэрыямі ацэнкі заяўленых конкурсных работ будуць адпаведнасць заяўленай тэме, грамадская актуальнасць, арыгінальнасць, мастацкі ўзровень і дасканаласць мовы. Аб'ём аўтарскіх разважанняў — да 10 друкаваных старонак. Пазначаюцца ўзрост, месца працы (альбо вучобы) аўтара. Найлепшыя творы будуць у далейшым апублікаваны асобным зборнікам. А ўзнагароды знойдуць сваіх герояў падчас мерапрыемстваў Тыздзя мастацкага слова, які будзе праводзіцца на базе НАН Беларусі з 31 жніўня да 6 верасня бягучага года, а таксама ў рамках Дня беларускага пісьменства.

Даслаць свае думкі па абранай тэме, аформленыя ў тым альбо іншым жанры, трэба да 20 жніўня на адрас: Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, вул. Сурганава, 1/2, г. Мінск, 220072; альбо на электронную пошту inlinasbel@tut.by з паметкай «Конкурс».

Алена ДРАПКО.